

דגשים ללמידה – ירמיה פרק כח

// מזכיר כי בטרם קריאת הדף יש לקרוא את "איך להשתמש נכון בדגשים ללמידה לפרק" //

רקע:

פרק כח בספר ירמיה מספר על מאבק בין נביא אמת ונביא שקר – בין ירמיה וחנניה. עוד לפני פרק זה, ירמיה, התומך בהשתעבדות לבבל והימנעות ממרד בה, הולך עם מוט עץ על צווארו, המסמל לדבריו את הצורך להשתעבד לעול בבל. במהלך המאבק ביניהם, מול העם, שובר חנניה את המוט כסמל לשבירת עול בבל. חשוב להבין: חנניה מעודד את העם להימנע מלהכיר בעול בבל ולמרוד בה, ירמיה רואה במרד זה סכנה גדולה משום שיביא לחורבן.

מי נביא אמת ומי נביא שקר

ברקע למאבק בין חנניה וירמיה עומדת בעיה גדולה שצריך להכיר: העם, העומד מול שני נביאים הרבים ביניהם, צריך לנסות להבין מי נביא אמת ומי נביא שקר. כאשר מדובר בנביאים שתפיסותיהם עשויות להשפיע על החלטות גורליות (למרוד או לא למרוד) העם בבעיה גדולה עוד יותר. בספר דברים ישנה התייחסות לבעיה זו: "אֲשֶׁר יִדְבֹּר הַנָּבִיא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוּ יְהוָה בְּזֶדוֹן דִּבְּרוּ הַנָּבִיא" (דב' יח 22). על-פי כלל זה התגשמות הנבואה היא אמת המידה לבחינת אמיתותם של דברי נביא מסוים. לפי כלל זה יש להמתין להתממשות הנבואה כדי להחליט אם היא היתה נבואת אמת או נבואת שקר. האם כלל זה נותן פתרון לעם העומד מול חנניה וירמיה המתווכחים? לא ממש. הם צריכים להחליט עכשיו אם לקבל את דבר חנניה ולמרוד או את דבר ירמיה ולהשתעבד.

ירמיה בפרקנו (פס' 8-9) מציע לעם כלל דומה: "הַנָּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵי וּלְפָנֶיךָ מִן־הָעוֹלָם וַיִּנָּבְאוּ אֶל־אַרְצוֹת רַבּוֹת וְעַל־מַמְלָכוֹת גְּדֹלוֹת לְמַלְחָמָה וְלִרְעָה וּלְדָבָר: ט הַנָּבִיא אֲשֶׁר יִנָּבֵא לְשָׁלוֹם בָּבֹא דִבְרֵי הַנָּבִיא וַיִּדַּע הַנָּבִיא אֲשֶׁר־שָׁלְחוּ יְהוָה בְּאֱמֶת". ראשית – הוא פותר ממבחן ההתגשמות נבואות תוכחה, אולי מתוך מחשבה שאף נביא לא ינבא תוכחה כנבואת שקר, כי קשה "למכור" נבואת תוכחה, וגם אין סיבה. שנית, לגבי נבואות שלום הוא מציע כלל הדומה לזה בספר דברים – התגשמות הנבואה היא אמת המידה לבחינת נכונות הנבואה. הוא אומר שרק "בָּבֹא דִבְרֵי הַנָּבִיא" (=כאשר יגיעו הדברים המדוברים) "וַיִּדַּע הַנָּבִיא אֲשֶׁר־שָׁלְחוּ יְהוָה בְּאֱמֶת" (=יתגלה הנביא אשר ה' באמת שלח אותו). האם הכלל שמציע ירמיה לעם באמת עוזר לו?

עיקר הפרק – הויכוח הציבורי בין חנניה וירמיה

למה ציבורי? כבר בפסוק 1 מציין ירמיה כי הויכוח היה "בְּבֵית יְהוָה לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וְכָל־הָעָם". לפני שניגשים להמשך, חשוב לזכור מה היה תפקידו של נביא באותה התקופה – לשכנע את העם בתפיסה מסוימת – דתית, מוסרית, או מדינית. בויכוח הנוכחי מדובר בסוגיה מדינית – האם למרוד בבבל או להשתעבד לה. ירמיה, כדי להצליח בתפקידו, צריך לשכנע. יש לבחון מי מהטוענים לנבואה היה משכנע יותר, מי מהם שכנע יותר את העם. ראוי שנסתכל על הפרק הזה במושגים של debate (אגב, מַעֲמַת בעברית).

כבר בהתחלה משמיע חנניה לעם בדיוק את מה שהוא רוצה לשמוע:

"כֹּה-אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר שְׁכַרְתִּי אֶת-עַל מֶלֶךְ בָּבֶל: בְּעוֹד י שְׁנָתַיִם יָמִים אָנִי מְשִׁיב אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת-כָּל-כְּלֵי בֵּית יְהוָה אֲשֶׁר לָקַח נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל מִן-הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיָּבִיאוּם בָּבֶל: וְאֶת-יְכֻנְיָה בֶן-יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ-יְהוּדָה וְאֶת-כָּל-נָלוֹת יְהוּדָה הַבָּאִים בָּבֶלָה אָנִי מְשִׁיב אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה נָאִם-יְהוָה כִּי אֲשַׁבֵּר אֶת-עַל מֶלֶךְ בָּבֶל" (פס' 2-4). חנניה מנסה "למכור" לעם שבבל עומדת לרדת מכוחה, להפסיק לשעבד את יהודה, להשיב לירושלים את כלי בית ה' שלקחת נבוכדנאצר, ולהשיב את העם שהוגלה. בקיצור – כל מה שהעם יכול לאחל לעצמו.

קראו את מה שירמיה עונה לזה (פס' 6-9). בפסוקים אלה עושה ירמיה כל טעות אפשרית בעימות: ראשית הוא אומר: "אֲמֵן כִּן יַעֲשֶׂה יְהוָה יְקָם יְהוָה אֶת-דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר נִבֵּאתִי", או במילים אחרות – אמן שאתה צודק. הטעות הידועה ביותר בדיבוי היא להישמע, אפילו לרגע, מסכים עם היריב. במיוחד בסיטואציה קריטית שכזו – אם הוא אולי צודק, אולי כדאי למרוד?

בהמשך אומר ירמיה את הכלל עליו דיברנו קודם לגבי אפשרות הגילוי של נביאי שקר: "אִךְ-שָׁמַעְנָא הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנֶיךָ וּבְאָזְנֵי כָל-הָעָם: הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵי וּלְפָנֶיךָ מִן-הָעוֹלָם וַיִּנְבְּאוּ אֶל-אַרְצוֹת רַבּוֹת וְעַל-מַמְלָכוֹת גְּדֹלוֹת לְמַלְחָמָה וּלְרָעָה וּלְדָבָר: הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִנְבֵּא לְשָׁלוֹם בָּבֹא דָבָר הַנְּבִיא וְיִדַּע הַנְּבִיא אֲשֶׁר-שָׁלְחוּ יְהוָה בְּאֶמְתִּי". במקום לעמוד ולהגיד בביטחון, בקול צלול וברור "אני צודק אתה טועה", אומר ירמיה לעם, בחוסר בטחון, כלל שלא באמת עוזר לו. העם לא יכול באמת לחכות שנתיים ואז לגלות מי צדק, לא מדובר בויכוח פילוסופי שיש בו זמן, אלא בהחלטה על גורל האומה.

חנניה עדיין מלא ביטחון. הוא עושה שימוש בהמחשה ויזואלית ששובה את העם: "וַיִּקָּח חֲנַנְיָה הַנְּבִיא אֶת-הַמוֹטָה מֵעַל צִנּוֹר יְרֻמָּנָה הַנְּבִיא וַיִּשְׁבְּרֶהָ" (פס' 10). חנניה הולך ושובר את המוט שירמיה הולך איתו על צווארו כאות לצורך להשתעבד לבבל. לא רק זאת, חנניה גם מסביר באוזני כל העם את הדימוי הויזואלי בו השתמש: "וַיֹּאמֶר חֲנַנְיָה לְעֵינָי כָּל-הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה כִּכָּה אֲשַׁבֵּר אֶת-עַל נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל בְּעוֹד שְׁנָתַיִם יָמִים מֵעַל צִנּוֹר כָּל-הַגּוֹיִם" (פס' 11). לפעולה זו, מגיב ירמיה בטעות קולוסאלית: "וַיִּגְלֹךְ יְרֻמָּנָה הַנְּבִיא לְדָרְכּוֹ". נסו לחשוב מהחושב העם על צעד זה? איך מצטייר מי שקם ויוצא באמצע ויכוח מיד אחרי שהושפל?

ירמיה מבזבז את "הקלף המנצח" שהיה לו ביד

בהמשך הסיפור אומר ה' לירמיה "הֲלוֹךְ וְאָמַרְתָּ אֶל-חֲנַנְיָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה מוֹטָת עֵץ שְׁבַרְתָּ וְעָשִׂיתָ תַּחְתִּיתָהּן מוֹטוֹת בָּרֹזֶל: יָד כִּי כֹה-אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל בָּרֹזֶל נִתְּתִי עַל-צִנּוֹר וְכָל-הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לְעֵבֶד אֶת-נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל וְעִבְדוּהוּ וְגַם אֶת-חֲתִית הַשָּׂדֶה נִתְּתִי לָיו" (פס' 13-14). ירמיה גם מקבל מה' ידיעה לגבי חנניה: "חֲנַנְיָה לֹא-שָׁלַחְתָּ יְהוָה וְאַתָּה הַבְּטַחְתָּ אֶת-הָעָם הַזֶּה עַל-שָׁקֶר: לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מְשַׁלְּחֶיךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה הַשְּׂנֵה אֶתְּהָ מָוֶת" (פס' 16). כלומר – ירמיה יודע שחנניה ימות תוך שנה. בהמשך ידיעה זו מתממשת: "וַיָּמָת חֲנַנְיָה הַנְּבִיא בַשָּׁנָה הַהִיא בְּחָדָשׁ הַשְּׁבִיעִי" (פס' 17). עכשיו חשבו לרגע איך ירמיה ונבואותיו היו מצטיירות

אילו היה הולך ואומר את הידיעה על מותו הצפוי של חנניה תוך שנה, ואכן חנניה היה מת? מצד שני, אם הוא לא ילך ויבשר את הידיעה לעם, מותו של חנניה יצטייר כמוות-טבעי. כלומר – לירמיה יש קלף מנצח ביד, ידיעת זהב שתשדרג את מעמדו כנביא ואת אמונת העם בו.

האם ירמיה מנצל את הקלף בתבונה? בשביל להבין את זה צריך לחזור לפסוק 15: "וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הִנֵּבִיא אֶל-חֲנַנְיָה הַנִּבִּיא". כלומר אל מי הוא מדבר? זאת בניגוד לדברי חנניה בתחילת הפרק שהיו "לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וְכָל-הָעָם". האם ירמיה מנצל באופן מושכל את ידיעת הזהב שהיתה בידו?

"וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הִנֵּבִיא אֶל-חֲנַנְיָה הַנִּבִּיא שְׁמַע-נָא חֲנַנְיָה לֹא-שָׁלַחְךָ יְהוָה וְאַתָּה הַבְּטַחְתָּ אֶת-הָעָם הַזֶּה עַל-שָׁקֶר: לָכֵן אֶמַּר יְהוָה הַנְּנִי מִשְׁלַחְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה הַשֹּׁנֵה אֶתָּה מֵת כִּי-סָרְתָה דְבָרְתָּ אֶל-יְהוָה" (פס' 15-16). ירמיה מבשר לחנניה בלבד על מותו הצפוי. כך מתבזבז לו קלף מנצח...